

Några nyare ord i svenskan

I följande lista förtecknas ett antal ord och fraser som uppfattats som relativt nya i svenskan och som varit aktuella i svensk dagspress under 1989. En del av dem finns belagda tidigare men har inte tagits upp i de nyordslistor som förut publicerats i Språkvård (nr 1 och 4/1987 samt 1/1989). Anledningen till att dessa ord nu kommit med är att de ökat i användning eller fått förnyad aktualitet. Det datum som anges omedelbart efter ordförklaringen eller senare i artikeln avser det tidigaste exemplet på ordets användning i skrift som vi träffat på. Liksom i de tidigare publicerade nyordslistorna anges slutligen också ordens eventuella motsvarigheter i danska och norska.

Synpunkter från läsarna på ordens ålder, betydelse och användning tas gärna emot. Listan är sammanställd och redigerad av Lena Moberg.

alternativmjölk mjölk från gårdar som driver alternativt jordbruk. 1989 [no. *økomelk*]

arena ökad anv. i bildl. betydelse. *Rhône-dalen . . . är en arena som kan bjuda på lika oväntade som behagliga upplevelser när det gäller skidorter.* DN 21/1 1990

axelvaddslinne linne med isydd axelvaddar. 1988

bratta slå larm om att något olagligt pågår inom företag eller myndighet. . . *vad ska vi kalla visseblåsarna på svenska? Efter Lex Bratt ville han instifta ett verb, att bratta, för "att bringa till allmänhetens kännedom" och personen som gör det för en brattare.* DN 13/6 1988 – **brattare** person som brattar. 1988

bugga installera hemlig avlyssningsutrustning; avlyssna med hjälp av sådan utrustning. 1986. *Den insmugglade avlyssningsutrustningen skulle användas för att bugga "källa A".* SDS 17/1 1989 [av eng. *bug*; da., no. *bugge*] – **buggning** 1980

dataänka kvinna som är gift eller sambo med en man som helt ägnar sig åt sin dator. 1989

demivin [-'mi:-] lättvin med en alkoholhalt strax under 7%. 1989

donationskort kort som informerar om huruvida kortets innehavare är villig att donera sina organ efter döden. 1989

ekoby bostadsområde där man tillämpar ekologiska principer för bl.a. uppvärmning och avfallshantering och söker vara självförsörjande och oberoende av samhället i så stor utsträckning som möjligt. Slutet av 1970-talet [da. *økolandsby*]

ekotoxikolog person som ägnar sig åt *ekotoxikologi*. 1987 [da. *økotoksikolog*] – **ekotoxikologi** läran om miljögifter. 1986 [da., no. *økotoksikologi*]

enolog el. **oenolog** vinkännare. Ökad användning från mitten av 1980-talet. Språknämnden rekommenderar formen *enolog*. [Jfr fra. *œnologiste*, *œnologue*, eng. *oenologist* el. *enologist*; da. *ønolog*]

Europeiska ekonomiska sfären (förkortat EES) återgivning av eng. *European Economic Space*. 1989

ficktelefon sladdlös telefon som lätt kan bäras med. *I en framtid kommer vi att få ficktelefoner. Det blir då möjligt att anropa folk som är i rörelse, oberoende av var de befinner sig på jordklotet.* SvD 14/9 1967 [da., no. *lommetelefon*]

fotbollshuligan åskådare som uppträder med ligistfasoner vid fotbollsmatch.

- 1989 [da. (*fodbold*)*hooligan*]
- gräsrojäare** liten maskin för gräsklippning på svåråtkomliga ställen. *Grästrimmers kallas de oftast. Ett engelskt ord som är svårt att böja på svenska, så vi bytte till gräsrojäare*. ICA-kuriren 19/4 1989 [da. *grästrimmer*]
- hiphoppkultur** ungdomskultur som kännetecknas av starkt rytmiska, akrobatiska danser, en speciell tal-sångstil ("rapping") och klottrande. 1984 [av eng. *hip hop*; da. *hiphopkultur*, no. *hip-hop-kultur*] – **hiphoppare** representant för *hiphoppkultur*. 1987. *Klotter har vi alltid haft, så det får vi nog finna oss i, men kanske kommer det att lägga sig på en mera normal nivå, när grupper av hiphoparnas typ blir omoderna*. GP 14/2 1989 [da. *hiphopper*]
- kall fusion** Svenska forskare har nu delvis bekräftat de rön om kall fusion som slog den vetenskapliga världen med häpnad. SvD 23/5 1989 [av eng. *cold fusion*; da. *kold fusion*]
- kamratstödjare** äldre ungdomar som fungerar som stöd för yngre kamrater och på så vis motverkar skolskolk, drogmissbruk etc. 1987
- katalysatorrenad** som har katalysatorrening. . . . *mer än 25 procent av trafikarbetet . . . sker med katalysatorrenade bilar. En kat-renad motor släpper ut 95 procent renade avgaser*. SDS 15/8 1989
- klinfärdig** om patient som är färdig att skrivas ut från sjukhusklinik. 1983. . . . *klinfärdiga patienter, dvs. äldre som tvingas stanna kvar på kliniker i väntan på annan vårdhjälp*. SDS 30/7 1988
- kommandoekonomi** (negativt värderande benämning på) planekonomi. 1970 [av eng. *command economy*; da., no. *kommandoøkonomi*]
- lambada** [-'ba:-] modedans av brasilianskt ursprung. 1989 [no. *lambada*]
- landa** i bildl. betydelse 'ro i land' om en affär, ett avtal e.d. *Ändå tror man sig ha goda chanser att landa denna miljardaf-*
- fär*. SvD 20/3 1989 [jfr eng. *land* i samma betydelse]
- mentalitetshistoria** historia med inriktning på attityder och tankeliv. 1978. *Intresset riktades om från spektakulära händelser och handlingar mot det som fortgår årtionde efter årtionde . . . Från studiet av vanor var steget inte långt till studiet av mentaliteter, till intresse för de folkliga attityder som höll vanorna vid liv . . . På Blochs och Febvres tid gick genren under namnet historisk psykologi, idag heter den just mentalitetshistoria*. A. Jarrić, *Den himmelske älskaren*, 1987 s. 158 [da., no. *mentalitetshistorie*] – **mentalitetshistoriker** person som ägnar sig åt *mentalitetshistoria*. 1978. *Men för mentalitetshistorikern är det viktiga inte händelserna och deras orsaker utan vad Vovelle ömsom kallar de kollektiva attityderna, sensibiliteten och upplevelsen*. SvD 6/3 1989 – **mentalitetshistorisk** som har att göra med *mentalitetshistoria*. 1978 [da., no. *mentalitetshistorisk*]
- miljöflyktning** flyktning som tvingats bryta upp från sitt hem på grund av miljöförstöring, t.ex. jordförstöring. *Hur många miljöflyktingar det finns är svårt att beräkna, vilket bl.a. beror på att få stater erkänner dessa människors flyktningstatus*. GP 28/1 1989 [da. *miljøflygting*, no. *miljøflykting*]
- miljölarm** larm om hotande miljökatastrof. *Sommaren 1988 minns vi för s.k. miljölarm. Söldöd och algblooming är det vi minns bäst*. SvD 10/1 1989 [da. *miljøalarm*]
- miljömärkning** märkning som talar om att en produkt är miljövänlig. 1988 [da. *miljømærkning*]
- muskelbåt** snabbgående fritidsbåt med extremt stark motor. 1989 (jfr *muskelbil* 1982)
- noll(promille)gräns** promillegräns på 0,0. 1989 [jfr no. *nullpromille*]
- oenolog** se *enolog*
- pockettelefon** sladdlös telefon som lätt kan bäras med. 1989. Hellre: *ficktelefon* (se

- detta ord)
- portföljfax** bärbar telefaxapparat. 1989 (jfr *fax* och *faxa* i nyordslistan i Språkvård 4/1987)
- programglimt** ersättningsord för eng. *trailer*, rek. av Språknämnden. 1989
- raimusik** jazzinfluerad musik med rötter i nordafrikansk folkmusik. 1988
- röd avgång** avgång med flyg el. tåg till rabatterat pris. Systemet infördes vid SJ 1988, inom flyget redan i slutet av 1970-talet [da. *grøn afgang* (!)]
- sjukfusk** bedrägeri som innebär att man sjukanmäler sig men ändå går till sitt arbete. 1989 – **sjukfuskare** person som gör sig skyldig till *sjukfusk*. 1989
- sjyst vard.** ny användn. i vädjande uttryck av typen *Det kan ni väl, sjysta* ('snälla'). 1989
- stå med byxorna nere** ertappas med ngt; vara oförberedd. *Man har vant hela samhället vid en hög konsumtionsnivå och nu när tumskruvarna skall dras åt står man med byxorna nere*. SvD 29/1 1989 [jfr eng. *catch somebody with his pants/trousers down*, da. *tage nogen med bukserne nede*, no. *bli tatt med buksene nede*]
- ståuppare** = *ståuppkomiker* (se detta ord). 1989
- ståuppkomik** underhållning av *ståuppkomiker* (se detta ord). 1989 [av eng. *stand-up comedy*] – **ståuppkomiker** artist som ensam och i nära kontakt med sin publik underhåller med improviserade kvickheter och fräcka skämt. 1989 [av eng. *stand-up comic* el. *comedian*] – **ståuppkomedienn** kvinnlig *ståuppkomiker*. 1989
- talskärm** apparat för talträning, avsedd för personer med talstörningar, t.ex. hörselskadade. 1989 [motsv. eng. *speech viewer*, no. *taleskop*]
- tvåtedjedelssamhälle** samhälle där två tredjedelar av befolkningen har det bra ställt medan en tredjedel är missgynnad. 1989 [da. *totredjedelssamfund*]
- Uppsalamodellen** modell för kommunal barnomsorg där barnen vistas i familjedaghem hos en dagmamma som också får räkna in vården av sina egna barn i arbetet. Mitten av 1980-talet
- värsting** ökad användning. i bet. 'särskilt svårhanterlig ungdomsbrottsling'. 1988 (jfr *värsting* i nyordslistan i Språkvård 4/1987)
- äventyrsbad** badanläggning med vattenrutschkanor, vattenfall m.m. 1988 (jfr *äventyrslekplats* 1972)

Insidare

Språkvårdsgruppen har beslutat rekommendera ordet *insidare* som en försvenskning av det engelska *insider* i betydelsen 'person som har insynsställning' i bolag etc.

I sammansättningar används *insidar-*, t.ex. *insidaraffär*, *insidarinformation*.

Skälet till att man vill byta ut *insider* är att det har dålig överensstämmelse mellan uttal och stavning, "insider/insajder", och är svårt att böja i plural, "insiders/insider/insidrar".

Som vanligt får vi räkna med att många

är ovilliga att byta ut ett engelskt ord mot ett svenskt; vanans makt är stor. Men vinsten vore att vi får ett till formen smidigare ord. Och vinster ska man ju inte förakta.

Not. Språkvårdsgruppen är ett organ för samarbete mellan Svenska språknämnden, Svenska Akademien, Tekniska nomenklaturcentralen (TNC), Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS), Samspråk – språkvårdare inom offentlig förvaltning, Sveriges Riksradio och Svenska språknämnden i Finland.